

Hazırlayan
GILLES VEINSTEIN

Selânik

1850-1918

“Yahudilerin Kenti” ve
Balkanlar’ın Uyanışı

Salonique 1850-1918
La “ville des Juifs” et le réveil des Balkans

ÇEVİREN Cüneyt Akalın

GILLES VEINSTEIN 1945 yılında Paris'te doğdu. Tarih eğitimi yanında, Doğu Dilleri Okulu'nu bitirdi. 1988'de Toplum Bilimleri Yüksek Okulu'nda kendisi için kurulan "Osmanlı ve Türk Tarihi" kürsüsüne seçildi. Aynı yüksek okulda, Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi'yle ortak, Türk Alanı Üzerine Araştırmalar Merkezi'ni yönetti. Gilles Veinstein, 1999 yılında Collège de France'da, ilk defa açılan "Osmanlı ve Türk Tarihi" kürsüsüne seçildi. *Turcica* dergisinin yöneticiliğini yaptı. 2012 yılında öldü. Osmanlı ve İslâm tarihi üzerine birçok kitap ve makalesi bulunuyor. *Osmanlılar ve Ölüm* kitabı 2007 yılında İletişim Yayınları tarafından yayımlandı.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN NOTU	11
Selânik'in Gizemi	
GILLES VEINSTEIN	15

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Ah, Allegra	
ELİAS PETROPOULOS	21
30'lu yılların "Yahudilerle iç içe Selânik"i hakkında tanıklık; Yahudi Soykırımı'nın (Holokost) henüz yok etmediği, farklı, gizemli ve çekici bir dünyayı küçük bir Yunanlı çocuğun gözünde simgeleştiren büyüleyici Allegra burada yaşar.	
İki Yüzyıl Arasında Kalan Bir Kent	
N. C. MOUTSOPOULOS	27
1850-1918 yıllarının Selânik sokaklarında bir gezinti. Yaşlı kozmpolit kent yüzyılların birikimi olan bir mirasın izlerini sergilemeye devam eder hâlâ: Zaman içinde Osmanlı İmparatorluğu'nun en modern yerleşim merkezi haline gelen geleneksel bir kentin karmaşası, kirliliği ve renkliliği.	

İKİNCİ BÖLÜM

Balkan Sefaradları

Seküler Bir Paradoks

GILLES VEINSTEIN 51

Selânik'teki Yahudi nüfusunun varlığı Antik Çağ'a kadar uzanır fakat 15. yüzyılın sonunda İspanya'dan kovulmalarından sonra Yahudiler kentte nüfusun çoğunluğunu oluşturur hale gelirler. 20. yüzyıla kadar uzanacak olan bir paradoks, işte o zaman doğar: Balkan uluslarının Türklerin elinden almaya çalıştıkları kentte egemen unsur Yahudilerdir ve burada eski bir Kastilya lehçesi konuşulur.

Yenilenme

RENA MOLHO 79

1850-1918: Cemaatten birçok kişiye göre, dönem, kaynağında eğitim reformu yer alan düşünsel, ekonomik ve toplumsal yenilenme dönemidir. Bu reform, genellikle aşırı muhafazakâr olan hahambaşılık ile seslerini duyurmak isteyen laikler arasında bir uçuruma yol açar.

Ladino ve Judezmo

HAİM VIDAL SÉPHIHA 99

Sefaradların dili, ya da Türklerin deyişiyle Yahudice, aslında iki farklı dilden oluşur; Ladino ve Yahudi-İspanyolcası (Judeo-Espanyol). Bu dilin yüzyıllar boyunca hayat verdiği edebiyat, çeşitli türlerle ve birkaç temel yapıta sahip olduğu mutlaka belirtilmesi gereken, bilinmeyen bir alandır.

Pastelas ve Fritadas

MÉRİ BADI 121

Sosyolog Edgar Morin her türlü kültürün temelinde gastronominin yattığına işaret eder; Sefarad atalarının Selânik'i ile ilgili olarak da, o olayın temelinde *pastellico* (kızartılmış peynirle yapılan bir tür hamur işi) yattığını vurgular.... İşte size, Dinsel Kuralların katı esaslara bağlı olduğu ve hamarat anneler tarafından kuşaktan kuşağa iletilen ve insanın ağızını sulandıran bu "temel" gerçekler hakkında kimi ayrıntılar...

Paylaşılmayan Kent

Müslüman ve Dönme Selânik

FRANÇOIS GEORGEON 133

Osmanlıların bu vilayet merkezini, azınlıktaki sivil ve asker Müslümanlar yönetir. Ancak Müslümanlar serbest mesleklerde, ticaret, zanaat alanlarında da mevcutturlar. Bununla birlikte, Müslümanların, kabahati "gavur" kullarına yükledikleri geri kalmışlık, özellikle Yahudi kökenli Müslümanlarda, yani dönmelerde bir canlanmaya yol açar. Jön Türk Devrimi bu uyanıştan doğacaktır.

Selânik'in Yunanlıları

KIRKI GEORGIADOU 151

Sayıca üçüncü sırada yer alan Yunan Cemaati, komşularıninkine çok benzeyen bir gelişme çizgisi izlemiş olsa da, Yunan Konsolosluğu tarafından titizlikle diri tutulan farklı özlmlerini korur: Selânik'in ve Makedonya'nın Helen Krallığı'na bağlanması. 1912'de ilk hedefe ulaşılır: Selânik "kurtarılır".

Solun, Bir Slav Kenti mi?

BERNARD LORY 163

Yunanistan'ın başlıca rakibi Bulgaristan, Selânik'in ilhaki mücadelesinde, artalandaki yoğun Bulgar varlığını sık sık dile getirir... Sırlar ise, kendi açılarından, tıpkı kafa tuttıkları dev Avusturya-Macaristan gibi jeopolitik mülahazalara dayanırlar.

Küçük Bir Ermeni Cemaati

ANAHİD TER MİNASYAN 175

17.-18. yüzyıllarda Makedonya limanından garip bir biçimde yok olan Ermeniler, bölgenin gelişmesinin ve modernleşmesinin çekiciliğine kapılarak 1880 yıllarında yeniden küçük bir topluluk oluştururlar; bu cemaat 20. yüzyılın başında, Osmanlı'nın son çırpınışları arasında büyür.

Yörenin Batılıları

MEROPI ANASTASSIADOU 183

Tam anlamıyla bir cemaatten çok, Batı'nın modalarının ve âdetlerinin etkin propagandasını yapan bir "toplum" oluştururlar. Bunlardan akılda kalan birkaç portreyi, bu arada şatafata düşkün ve ürkütücü sülük ihracatçısı John Abbot'unkini sunuyoruz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Köprübaşı

Kozmopolit Bir Kentleşme

ALEXANDRA YEROLYMPOS - VASSILIS COLONAS 199

Kentsel çerçeve reformcu valilerin itici gücüyle ve 1890 yangını sayesinde dönüşüme uğrar. Selânik o dönemde "İmparatorluğun en Avrupalılaştırmış kenti" haline gelir. Dönemin mimari eklektizmi, her türlü farkın ifade edilmesine elverişli ortamı yaratacaktır.

Fabrika Bacalarından Tüten İlk Dumanlar

DONALD QUATAERT 223

Selânik, 1880-1914 yılları arasında, kendisini Osmanlı İmparatorluğu'nun en sanayileşmiş kenti haline getiren göz kamaştırıcı bir sınai kalkınmaya tanık olur. Hareketin kökenindeki girişimcilerin büyük çoğunluğu Yahudi'dir; ünlü Allatini ailesi gibi. Artan işgücü ihtiyacı, işçilerin taleplerine elverişli bir zemin yaratır.

Osmanlı Sosyalizminin Doğuşu

PAUL DUMONT 247

Sanayileşen Selânik, kentte bir işçi hareketinin gelişimine tanık olur. Sofya'dan gelen sosyalizm, burada, başlıca ifade aracını, Sefarad dizgici Abraham Benaroya'nın Sosyalist İşçi Federasyonu'nda bulur, onun aracılığıyla kök salar. Fakat yeni doğan bu akımın başından, bir sürü engel ve tuzak eksik olmaz.

Önce Fransızca

PAUL DUMONT 263

Avrupa'dan kopup gelen ve yeni zevkleri ve fikirleri taşıyan bir rüzgâr, sağanak gibi, kente ulaşır. Gazeteler, kulüpler, çevreler, masonik localar, kahveler çoğalır. Yakındaki Orta Avrupa hazır ve nâzırdır ama Paris her şeyi silip süpürür. Neredeyiz; Vardar'ın mı kıyısındaız yoksa Seine'in mi?

BEŞİNCİ BÖLÜM

Fırtınanın Ortasında

Devrim Selânik'te Başlar

PAUL DUMONT - FRANÇOIS GEORGEON 287

1908 Temmuz'unun sonunda, Sultan II. Abdülhamid'in despot yönetiminin yıkılması için çaba gösteren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin militan unsurları, Makedonya'daki garnizonların güçlü desteği sayesinde 1876 Anayasası'nın yeniden yürürlüğe konmasını sağladılar. Tarihin garip bir cilvesi olarak, padişah aynı Selânik'e sürgüne yollanacak ve Yahudi malî sermayedarlar için inşa edilen bir villada göz hapsinde tutulacaktır.

Yıl 1912, Yunanlılar Kente Girer

BERNARD LORY 313

1912 sonbaharında, barut fıçısına dönen Balkanlar ilk patlamayı yaşar. Küçük Balkan devletleri aralarında bir koalisyon kurarlar. Olayların akışı hızlanır. Yunanlılar kente girerler, onları Bulgarlar izler. Yunanistan kralı I. Yorgo da kente gelir ve öldürülür.

Gelecek belirsizliğini korur, ama Osmanlı Selânik'i artık bir geçmiştir; o Selânik'in Yahudileri ihtiyatlı davranırlar.

Dünya Savaşında

G. TH. VAFOPOULOS 323

Birinci Dünya Savaşı sırasında İttifak devletleri tarafından "dostça" işgal edilen Selânik, "Doğu Ordusu"nun genel karargâhı ve ikmal merkezi haline gelir. Alacalı bulacalı, yepyeni bir nüfus kitlesi, kenti işgal eder: Birçok uzak ülkeden gelen birlikler ve olağan canlı doku (kaçakçılar, casuslar.)

Yangının Rolü

ALEXANDRA YEROLYMPO 331

1917 Büyük Yangını, Fransız mimar Hebrard'ın ideal ölçülerde tutmak istediği bütünsel bir yeniden inşa olanağı yaratır. Felaket bölgelerinin kamulaştırılması, eski egemen öge Yahudi unsurunun marjinalleştirilmesine katkıda bulunur. Yeni Selânik Yunan olacak ve öyle kalacaktır.

Sonsöz

GILLES VEINSTEIN 343

"Benimkiler salt kendilerine ait büyük, güzel bir kentte aynı mahallelerde yaşıyorlardı. Onlar gettolarda barındırıldılar, sonra kurşun vagonlarda sonu olmayan yolculuk başladı. Güneşli uyarlığım, buz kesmiş stepler hakkında ne bilebilirdi ki?"

Henriette Asseo, "Du miel aux cendres",
Les Temps Modernes, Kasım 1979.

ALTINCI BÖLÜM

Ekler

KRONOLOJİ 347

KAYNAKÇA 351

YAZARLAR 357

Selânik'in Gizemi

GILLES VEINSTEIN

Yunanistan'ın ikinci büyük yerleşim merkezi, ikinci büyük limanı ve Kuzey Yunanistan'ın yönetim merkezi olan Selânik (Yunanca adıyla Thessaloniki), günümüzde ön saflarda yer alan bir metropol değildir. Yine de bu kent, sanayii, ünlü Makedonyalı Aristoteles'in adını taşıyan üniversitesi ve 1926'da kurulan uluslararası fuarıyla dinamik, modern, büyük bir kenttir.

Kent, beton adacıkları, tozu, trafiği ve gürültü-patırtısıyla ilk bakışta sevimsiz görünse de, çekicilikten büsbütün yoksun değildir. Zaten, bir amfiteyatro gibi tepeden geniş bir körfeze bakan, deniz kıyısında gezinti alanları, parkları, tavernaları ve lokantaları olan bir Akdeniz kentinin, özellikle uzun yaz gecelerinde, cazibeden yoksun olduğu söylenebilir mi?

Oysa vasat binaların arasında, endamlı bir Roma, yahut Bizans, hatta Osmanlı anıtına, yüzyıl sonunda inşa edilmiş görkemli bir köşke rastlamadığımız müddetçe, olağanüstü bir yanı yoktur Selânik'in. Bütün bunlar görkemli bir geçmişin, ama karmaşık, kavraması kolay olmayan, gölgeler-

le, hatta felaketlerle dolu bir geçmişin izleridir: Selânik adının ziyaretçilerin anılarında belli belirsiz çağrıştırdıkları da bunlardır.

Helenistik dönemde kurulan ve o zamandan beri de var olmaya devam eden kent 1985'te iki bin üç yüzüncü kuruluş yılını kutladı. Hiçbir zaman bir imparatorluk başkenti olmamasına rağmen, kent iki Roma imparatoruna (3. ve 4. yüzyılların sonlarında) geçici olarak ev sahipliği yaptı: zaferleri bir tak ile yâd edilen İmparator Galerius ve 390'daki bir ayaklanmadan sonra Hipodrom'da 7.000 kişiyi katletti İmparator Theodosius. Kent, özellikle 4. ve 5. yüzyıllarda, erken Hıristiyan sanatının önemli merkezlerinden biri oldu ve daha sonraki yüzyıllarda da, sayısız istilânın arasında, Aynaroz'un yanı başındaki manastırlarla temas halinde, Bizans İmparatorluğu'nun önde gelen kentlerinden biri ve önemli bir kültür merkezi olmayı sürdürdü. Ayrıca kent, 14. yüzyılın ikinci yarısında, genel olarak Bizans tarihi denince akla gelen siyasal-dinî çatışmaların belli başlı sahnelerinden biri olacaktır.

Selânik'in bütün bu özellikleri, ayrı ayrı, odaklanmayı hak ediyor. Fakat biz, Selânik tarihinin en belirgin ve paradoksal, aynı zamanda bu uzun tarihin çağdaş ulusalcı perspektifte en çok üstü örtülen kısmı üstüne eğilmeyi tercih ettik: Bizanslılardan ve kısa süreli bir Venedik yönetiminden sonra, Osmanlıların gelip egemenliklerini kurdukları bu Balkan kenti, dört yüzyıldan uzun bir süre boyunca İspanyolca konuşulan bir Yahudi kenti oldu. Bununla, nüfusun tümüyle Yahudi ve saf Sefarad olduğunu kastetmiyoruz: Büyük Osmanlı kentlerinin çoğunluğu ve genel olarak Akdeniz limanları gibi, Selânik de çeşitli etnik ve dinî gruplardan müteşekkil, farklı cemaatlerde örgütlenmiş ve Yahudilerle birlikte, Türkleri, Yunanlıları, Slavları, Arnavutları, Ermenileri, Çingeneleleri kucaklayan kozmopolit bir kentti.

Fakat Selânik'te Yahudiler, başka yerlerde olduğu gibi azınlık ya da marjinal bir topluluk değillerdi; çoğunluğu oluşturuyorlardı, toplumun her kademesinde ve hemen hemen tüm mevkilerde vardılar. 1492'de İspanyol sığınmacıların gelişiyle Sefarad kolu baskın gelmeye başlayan Yahudi kültürü, küçük bir topluluğun kapalı, örtük ya da gizli ayinleri olarak yaşanmıyor, bilakis kentin ana rengini teşkil ediyordu. Makedonya'nın başkenti işte böyle "İsrail'in annesi", "Balkanların Kudüs'ü" ya da daha kesin bir ifadeyle, tarihçilerin gözünde, Balkanların Sefarad'ı (İspanya'nın İbranice adı) haline geldi.

Bu şaşırtıcı durumun süregeldiği dönem son derece heterojendir çünkü Rönesans'tan Birinci Dünya Savaşı'na kadar uzanır. İnişleri ve çıkışları olan bir dönem: 16. yüzyıl, ekonomik ve fikrî planda, Selânik Sefaradçılığının altın dönemiydi. Nüfuz sahibi olan bu cemaat, o dönemde, bütün diaspora için yol gösterici bir fenerdi, daha sonra ise derin bir çöküşe geçti.

Fakat bu kitap, Yahudi Selânik'in, son derece farklı bir tarihî bağlamda, bugünkü çağdaş dünyamızın olduğu bağlamda ortaya çıkan ikinci büyük çağına ışık tutacak. Selânik, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yavaş yavaş, reformcularla saltanat yandaşlarının kıyasıya mücadele ettikleri, çürüyen bir Osmanlı İmparatorluğu'nun en dinamik kutbu haline gelir. Doğu'yla Batı'yı birleştiren kavşak olarak, modern Avrupa'nın bilgilerine, tekniklerine, düşüncelerine ve âdetlerine açılır ve yüzyıllardır süregelen uyuşukluğundan sıyrılıp ateşli bir inşaat alanına dönüşür. Bu inşaat alanında farklı farklı topluluklar çalışsa da, başlıca zanaatkarlar, Fransızca'nın egemen olduğu yeni bir eğitim sistemiyle "yeniden doğan" Yahudilerdir.

20. yüzyılın başlarında tarihin akışı hızlanır; jeopolitik konumu ve Osmanlı İmparatorluğu'na sağladığı itici güç do-

layısıyla Selânik merkeze oturur ve peş peşe önemli olaylara sahne olur: 1908’de Abdülhamid rejimine karşı yürütülen Jön Türk Devriminin patlak verdiği yer olan kent, devrik sultana sürgünde ev sahipliği de yapar. I. Balkan Savaşı’nın ganimeti olarak 1913’te Yunan hâkimiyetine girer; Kral I. Georgios bir akıl hastası tarafından burada katledilir; 1915 ile 1918 arasında, İtilâf Devletleri’nin Doğu Ordusu’nun geri plandaki kampı ve ikmal merkezi haline geldiği için, doğrudan “Büyük Savaş”ın içine sürüklenir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Selânik tarihinin yeni bir evresi başlar; kentin Yunan ulusal devleti ile bütünleşmesi onaylanır ve 1917’deki büyük yangının sebep olduğu yeneden yapılanma sonucunda kentin çehresi neredeyse tamamen değişir. Bir kısım Türk ve Yahudi’nin kenti terk etmesi, buna karşılık Trakya ve Anadolu’dan gelen yoğun mülteci dalgasının kente ulaşması nedeniyle, nüfus yapısı da köklü bir değişikliğe uğrar.

Padişahların sultasında elde ettiği önceliği böylece yitiren Yahudi cemaati için belki bu bir son değildi; ama hiç kuşku yok ki, rüzgâr değişmişti.

Son daha ileride, 1943’te, Nazi işgalci Yahudi Selânik’in neredeyse tümünün kökünü kazıdıklarında gelecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Ah, Allegra

ELIAS PETROPOULOS

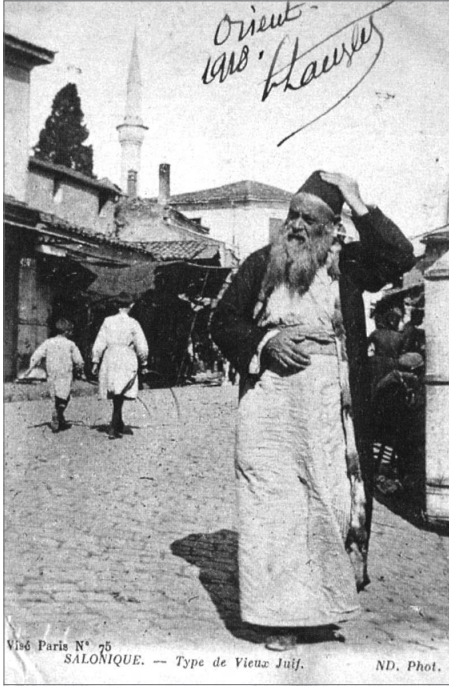
30'lu yılların “Yahudilerle iç içe Selânîk”i hakkında tanıklık; Yahudi Soykırımı'nın (Holokost) henüz yok etmediği, farklı, gizemli ve çekici bir dünyayı küçük bir Yunanlı çocuğun gözünde simgeleştiren büyüleyici Allegra burada yaşar.

Selânîk bir Yahudi kentiydi. Bu yargıya konu hakkında yazılmış binlerce esere bakarak varmadım; salt kendi gözlemlerime dayandırıyorum. Çağdaş Yunan tarihçileri Selânîk'in yakın tarihini iki döneme ayırma eğilimindedirler: 1912 öncesi ve 1912 sonrası... Yunanistan'a resmen on beş yıl sonra bırakılmış olmasına rağmen, 1912 Yunan ordusunun Selânîk'i işgal ettiği yıldır. Bana kalsa, tarihsel kopukluğun adını, soykırımdan dolayı 1943 olarak koymayı tercih ederim. “Yahudilerle iç içe Selânîk” kendine özgü bir dönemdir, “Yahudisiz Selânîk” ise bir başka dönem...

Burada tarihsel yapıtlara gönderme yapmak niyetinde değilim. 1900-1943 dönemindeki Selânîk Yahudilerinin yaşam panoramasını bize olsa olsa sanatın yansıtabileceğini düşünüyorum. Fakat bu yaşamı ya da soykırımın bir tasvirini bize sunabilecek Yahudi yazarlar ya da ressamlar bu günlere ulaşamadılar. Öte yandan, Selânîk Yahudilerinin¹ gün-

---

1 1915-1918 yılları arasında, Yahudice *Salonik* kelimesinden türeyen Salonikli teriminin kullanılması düşünülür. Hatta bu dönemde bir Salonik pasaportu dahi kullanılır.

Yaşlı bir Yahudi.

lük yaşamına ilgi gösteren Yunanlı yazarların, şairlerin, ressamların sayısı da o kadar azdı ki... Bu yüzden, Selânik Yahudi cemaatinin tarih içindeki evrimini bir bütün olarak resmeden eserlerden yoksunuz. 1988’de Selânik Yahudileri hakkında verdiğim konferansta, mikro tarih denen, çocukluk anılarına dayanan ikincil önemdeki konuları işlemem işte bu yüzdendir. Şimdi, bir kez daha onlara dayanacağım.

Adımdaki “poulos”

son ekinin de ortaya koyduğu gibi, ailem Güney Yunanistan kökenlidir. 1930’lu yıllarda küçük bir memur olan babam Selânik’e atanmıştı ve bu atama o günlerde sürgünle aynı anlama geliyordu. Her şeye rağmen Atina’dan ayrılmak zorunda kalınca, Selânik’e yerleştik. 1934’te babam, önceleri bir beye ait olan çok güzel bir ev satın alabildi. Bu bey, komşularımızın çok iyi anımsadıkları gibi, o tarihten birkaç yıl önce Türkiye’ye dönmüştü. Ev Rotonda’ya yakındı. Bu önemli, çünkü bir Yahudi mahallesinde oturmamamıza rağmen, sokağımızın değişik yerlerinde oturan Yahudi çocukları tespit etmiş, onlarla hemen arkadaşlık kurmuştum. Selânik’te getto olmadığını vurgulamalıyım. 1890 ve 1917’deki feci yangınlardan sonra, Yahudiler yeni yapılan bazı semtlerdeki bi-

rörnek evlere çekilmişlerdi, fakat Rum mahallelerinde daire kiralayanlar da çoktu. İşte bu nedenle bizim de yan tarafımızda bir Yahudi ailesi oturuyordu. Kısa süre sonra bu aileye gidip gelmeye başladım; en küçük oğulları Samico'nun arkadaşı olduğum için, beni muhabbetle kabul ediyorlardı.

Yaşlandığım bu günlerde, Yahudilere karşı bu aşkımin nereden geldiğini sık sık kendi kendime soruyorum. Kendi kendimi tahlil ederken

fark ettim ki, küçük yaşlardan beri Yahudi çocukları ile düşüp kalkıyordum; çünkü annemle babam Selânik Yahudilerine karşı büyük bir sempati gösteriyorlardı. Ve bunun garipsenecek bir yanı yoktu, çünkü biz Atinalıların gözünde, Yahudiler bilinmeyen, tanınmayan varlıklar, bir tür egzotik yaratıklardı. Sonuçları ne olursa olsun, babam alışverişi mahalledeki Rum bakkaldan değil, Yahudi bakkaldan yapmamızı emretmişti. Aynı şekilde annem de, gidip Yahudilerin evlerinde oyun oynuyorum diye, bana hiç kızmıyordu (öteki Rum annelerin tersine); dahası, Yahudilerin hamursuzundan yediğimde, annem bunu tebessümle karşılarken, Rum arkadaşlarım kırıcı bir dille, "Yine çıftıların verdiği bu pislikleri mi zıkkımlanıyor sun?" diye çıkışıyorlardı. Üstüne üstlük beni, Yahudilerin

Yahudi bir hamal.

Yahudi kadın kıyafeti.

kanımı emmek için sözde içine atacakları lanet “iğneli fiçı” ile korkutup tehdit ederlerdi. Bütün bunlara rağmen yılmıyordum.

Yahudileri sevmem için başka nedenler de vardı. Selânik’te sık sık kızıl saçlı Yahudiler görülürdü. Ben sarı saçlı, mavi gözlü, yüzü çillerle kaplı bir çocuktum. Bu halimle Yahudilere benziyordum. Ve Selânik Rumcasını bilmediğim için (evde Yunanistan’ın güneyinde konuşulduğu gibi konuşuluyordu), Rum çocuklar beni Ya-

hudi sanıyorlardı; ayrıca, bazı Rum mahallelerinden geçerken bir-iki tokatla ödüllendiriliyordum ya da taş atıyorlardı bana. Bütün bunlar, zavallı Yahudilerin neler çektiklerini, çocuk yaşta hissetmeme neden oldu. O zamandan beri, kendimi onlarla bir tuttum.

Annemin, doğal olarak, bir Yahudi tarzı vardı. Adı Allegra idi. 30’lu yıllarda Yahudiler artık Tevrat’tan çıkma adlar kullanmaz olmuşlardı. Rosa ya da Elvira gibi adlar moda olmuştu. Allegra kentin yukarı kesiminde, Cassandra Sokağı’nda üç katlı bir evde oturuyordu. Bu sokağı iyi biliyordum, çünkü okulum oradaydı. Allegra’nın evi hemen bitiştiriydi.

Annem Allegra ile randevusu olduğunda, çoğu kez beni de götürürdü. Allegra yeşil gözlü, kızıl saçlıydı. Yirmi altı

yirmi yedi yaşlarında olmalıydı. Evli değildi. İlk günden âşık oldum. Henüz sekiz yaşındaydım. Daha doğrusunu söylemek gerekirse, kendisine mi yoksa evine mi âşık olduğumu bilmiyorum. Diyelim ki onu eviyle birlikte sevdim. Evin içinde, atölyeye çevrilmiş büyük bir salona çıkan ahşap bir iç merdiven vardı. Geniş bir masanın çevresinde iki ya da üç biçki-dikiş çırağı kız çalışırdı. Masanın üstünde yığınla taftalar, makaslar, düğmeler, çengelli iğneler, kopçalar, halkalar dururdu. Yanda bir kız, ayaklı Singer makinesinde dikiş dikerdi. Kızlar başları önlerinde, alçak sesle konuşurlardı. Allegra bir kuş gibi oradan oraya konar, herkese imalı, iğneleyici laflar atar ve dedikodu yapardı. Salonun dört bir yanında, her zaman kapalı duran, gizemli odaları örten dört kapı vardı. Bir tanesi birden açılıverince hemen burnumu uzatır ve divanın üzerine uzanmış yaşlı bir kadın veya bir şeyler okumakta olan bir ihtiyar görürdüm. Salondaki Selânik evlerine özgü o koku beni sarhoş ederdi. Gülsuyu, kızarmış soğan ve olgunlaşmış kavun kokularının karışımı bu kokuyu hâlâ özlemle hatırlarım. Mutlaka, annemle aynı zamanda provaya gelmiş başka kadın müşteriler de olurdu. Bana kadın anatomisinden örnekler sunarlar, önümde gayet rahat soyunurlardı. Ağzı toplu iğne dolu Allegra, müşterinin önünde diz çökerek bir teğeli düzeltirdi. Onu seyrederdim, hayranlıkla.

Selânik'in Rum çocukları Yahudilerin evlerine hiç girmezlerdi. Benim için her Yahudi evi bir çocuk masalıydı. Bu evler bizimkilerden tümüyle değışikti. Neden bizimkilere benzemediklerini açıklamak gücümü aşıyor. Her şey aynı gibi görünüyordu, ama yine de farklıydı. Yahudilerin de, Rumlar gibi yatakları, iskemleleri, sandıkları, masaları, tabakları, şişeleri vardı. Bir benzetme yapmak gerekirse, Rum evlerinin atmosferi yeşil, Yahudilerinki kırmızıydı diyebilirim. Allegra'nın salonunda çok renkli camları olan üstü yuvarlak ko-

caman pencereler vardı. Doğallıkla Selânik'in başka birçok evinde bu sarı, mor, kırmızı, yeşil, mavi camlı Türk pencerelerini görmüştüm, ama Allegra'nın salonunda kızıl saçlı büyüümle birlikte uçuyor hissine kapılırdım.

1939'da koleje girdim. Büyümüştüm. Annem artık beni Allegra'nın atölyesine götürmüyordu. 1940 sonbaharında savaş kapımıza dayandı. 1941 Nisanı'nda Wehrmacht Selânik'i işgal etti. 1941-1942 kışındaki korkunç açlık bu olayın peşinden geldi; bir süre sonra da soykırım. 1944'te babam öldürüldü. Bu zor yıllarda Allegra'yı unuttum. Savaştan sonra onu yeniden hatırladım.

Sevgili Allegracığımın hangi Auschwitz'de, hangi Buchenwald'de ruhunu teslim ettiğini öğrenemedim.